

Utkik Geografi 4–6

Bearbetad text och bild

Information till läraren

Originalbokens ISBN: 978-91-511-0734-9

SPSM-verksnummer: 41261

Den här läraranvisningen är till för att du som undervisande lärare ska få information om hur det pedagogiskt anpassade läromedlet skiljer sig från originalläromedlet och om hur ni kan arbeta med det.

Pedagogisk anpassning gör läromedel tillgängliga för elever med synnedsättning genom att text och bilder bearbetas. Bearbetningen av läromedlet innebär att eleven kan använda samma läromedel som sina seende klasskamrater. Innehållet har samma syfte, nivå och pedagogiska innehåll som originalet.

SPSM producerar e-böcker i Textview- och HTML-format. Läromedlet kan också framställas i tryckt punktskrift. E-boksformatet HTML kan finnas i två olika versioner, en version med bearbetad text och bild och en obearbetad version.

Till det anpassade läromedlet kan det finnas tillhörande svällpappersbilder. Plocka upp eventuella svällpappersbilder så snart du kan och förvara pärmarna stående. Detta för att bilder och punktskrift inte ska skadas.

Till svällpappersbilderna finns en separat läraranvisning. I den finns det tips på hur man avläser och utforskar en taktill bild tillsammans med eleven. Läraranvisningen bifogas med leveransen av svällpappersbilderna men den finns också som nedladdningsbar pdf i SPSM:s webbutik.

Du kan behöva ytterligare vägledning gällande punktskrift. Se till att ha tillgång till Punktskriftsnämndens handledningar. De finns som nedladdningsbara pdf:er på Punktskriftsnämndens hemsida. I handledningarna står det exempelvis hur olika punktskriftstecken ser ut i punktskriftsboken och på svällpappersbilderna.

Följande skrifter är bra att ha till hands:

- *Svenska skrivregler för punktskrift*, Punktskriftsnämnden
- *Punktskriftens skrivregler för matematik och naturvetenskap*, Punktskriftsnämnden
- *Fonetik och punktskrift*, Punktskriftsnämnden
- *Räkna med mig*, SPSM

Har du frågor, eller vill dela med dig av dina synpunkter på den pedagogiska anpassningen av detta läromedel, mejla till anpassningsfunktionen@spsm.se.

Behöver du komma i kontakt med försäljningen går det bra att mejla till order@spsm.se eller ringa på telefonnummer 010-473 57 11.

Trevlig läsning!

Innehåll

E-bok i HTML-format	1
E-bok i Textview-format	2
Tryckt punktskrift	2
Generella förändringar av boken	4
Sidspecifika förändringar	5
Pedagogiska tips	10
Bildbeskrivningar	12

Information om de olika formaten och text till läsaren

E-bok i HTML-format

Webbläsare

En bok i HTML-format läser du i ett webbläsarprogram. Tänk på att boken kan se olika ut i olika webbläsare. Det är viktigt att se till att boken fungerar innan eleven börjar använda den. Exempelvis kan matematiskt innehåll se olika ut och i vissa webbläsare fungerar det dåligt.

Kontakta SPSM om ni får problem med webbläsare.

Till läsaren av den anpassade boken

Här finns information riktad till eleven om hur boken är anpassad. Läs igenom informationen tillsammans med eleven.

Det finns många svällpappersbilder till den här boken, men alla bilder och kartor är inte gjorda till svällpappersbild.

Du behöver också ha möjlighet att använda vanliga kartor i svällpapper.

Det finns också många bildbeskrivningar.

Det finns en tecknad figur, en rosa bläckfisk, som återkommer i boken. Den säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. I din bok står det Bläckfisken säger:

I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. Oftast är det frågor på texten som du läst. Ibland är uppgifterna svåra att lösa med hjälp av bildbeskrivningar och svällpappersbilder. Be din lärare om att ni tillsammans pratar om uppgifterna.

Lycka till!

E-bok i Textview-format

En bok i Textview-format läser du i läsprogrammet Textview. Läsprogrammet finns att ladda ned gratis från Myndigheten för tillgängliga medier. Textview finns endast för Windows-datorer.

Det är viktigt att se till att boken fungerar innan eleven börjar använda den. En e-bok i Textview-format är organiserad som en pärm med flikar.

Stilsorter som exempelvis fet eller kursiv stil återges inte i Textview-boken. Eventuell markerad text skrivs istället med VERSALER.

Till läsaren av den anpassade boken

I den pedagogiskt anpassade boken finns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

Det finns många svällpappersbilder till den här boken, men alla bilder och kartor är inte gjorda till svällpappersbild.

Du behöver också ha möjlighet att använda vanliga kartor i svällpapper.

Det finns också många bildbeskrivningar.

Det finns en tecknad figur, en rosa bläckfisk, som återkommer i boken. Den säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. I din bok står det Bläckfisken säger:

I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. Oftast är det frågor på texten som du läst. Ibland är uppgifterna svåra att lösa med hjälp av bildbeskrivningar och svällpappersbilder. Be din lärare om att ni tillsammans pratar om uppgifterna.

Viktiga ord och begrepp skrivs med VERSALER i din Textview-bok.

Lycka till!

Tryckt punktskrift

Tryckt punktskrift levereras med enkelsidigt eller dubbelsidigt tryck. Antingen är den skriven med glest tryck som har text på varannan rad eller med tätt tryck som har text på varje rad.

Svartskriftskopia av punktskriftsboken

Följ med i elevens bok! För att du ska kunna läsa samma text som eleven läser finns en nedladdningsbar pdf som heter **Svartskriftskopia av punktskriftsboken**. Där kan du se hur hela boken, sida för sida, är pedagogiskt anpassad och utformad.

Pdf:en är en spegling av punktskriftsboken, men i svartskrift, vilket innebär att punktskriftens förtecken för siffror, versaler, stilsorter och liknande återges med svartskriftstecken. Till exempel kommer du att se siffertecknet (p3456) som tecknet #, och versaltecknet (p6) som tecknet _ före bokstaven.

Filen finns att ladda ner i SPSM:s webbutik, <https://webbutiken.spsm.se/>

Sök på bokens titel i SPSM:s webbutik och ladda ner filen som heter **Svartskriftskopia av punktskriftsboken**. Där finns också den här informationen till läraren som pdf.

Observera att svartskriftskopian kan ha ett udda pappersformat, FA44, och det kan påverka möjligheten att skriva ut den. Bäst är att läsa bilagan digitalt.

Till läsaren av den anpassade boken

I den pedagogiskt anpassade boken återfinns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

Det finns många svällpappersbilder till den här boken, men alla bilder och kartor är inte gjorda till svällpappersbild.

Du behöver också ha möjlighet att använda vanliga kartor i svällpapper.

Det finns också många bildbeskrivningar.

Det finns en tecknad figur, en rosa bläckfisk, som återkommer i boken. Den säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. I din bok står det Bläckfisken säger:

I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. Oftast är det frågor på texten som du läst. Ibland är uppgifterna svåra att lösa med hjälp av bildbeskrivningar och svällpappersbilder. Be din lärare om att ni tillsammans pratar om uppgifterna.

Lycka till!

Generella förändringar av boken

I detta avsnitt beskrivs de generella tillägg och ändringar som är gjorda i den punktskriftsläsande elevens läromedel, till exempel på vilket sätt ikoner eller text i marginalen är hanterade. Särskilda lösningar kan finnas i punktskriftsboken eller i e-boken i textview-format.

Titta i elevens e-bok, eller i Svartskriftskopia av punktskriftsboken, för att se exakt hur det pedagogiskt anpassade läromedlet skiljer sig från originalboken.

- Eventuella stavfel från originaltexten kan ha korrigerats.
- Viktiga ord är markerade med fetstil, som i originalboken. Se vidare om e-bok i textview-format.
- Bläckfisken är presenterad i texten Till läsaren. Den är kvar i boken där den kommenterar något i en pratbubbla. För övrigt är den borttagen.
- Listor med viktiga ord är inte grupperade som i originalboken, utan utgör en enda sammanhängande lista.
- Alla frågor i boken listas under rubriken Frågor.
- Ikonen med två gubbar och en pratbubbla är omgjord till ordet samtala.
- Bilder: Många bilder är bildbeskrivna, men inte alla. Ibland har bildtexten fått vara kvar som vanlig löptext fastän bilden är borttagen. Andra bilder beskrivs bra med enbart bildtexten. I en del fall är både bild och bildtext borttagna.
- Det är väldigt svårt att förstå sig på kartor och skillnaden på olika typer av kartor. Taktila kartor kan aldrig bli så detaljrika som vanliga kartor kan bli. Det är därför svårt att resonera om skillnader och resonemang om vad som kan utläsas i en karta. Ibland behöver du ge eleven både frågor och svar för att ge möjlighet till att förstå sammanhanget.
- Kartor är generellt inte medtagna i den anpassade boken. Det gäller exempelvis kartorna på insidan är pärmarna samt alla kartor över världsdelarna. Eleven behöver därför tillgång till standardkartorna i svällpapper över Sverige, Europa och världen. Se mer under pedagogiska tips.
- Kom också ihåg att eleven inte kan få ut samma typ av information som klasskamraterna ur kartorna i svällpapper. Eleven behöver tillgång till kompletterande information och att ha möjlighet att söka den på annat sätt än genom att avläsa en karta.
- Även svällpappersbilder av flaggor kan vara bra att ha tillgängligt.

Sidspecifika förändringar

Här kan du läsa om sidspecifika tillägg och ändringar, förutom de generella, som vi vill göra dig särskilt uppmärksam på. Det kan vara uppgifter som har utgått eller sidspecifika instruktioner till dig som lärare, till exempel att ta fram konkret material. Det kan också handla om att återanvända uppgifter eller bilder från tidigare avsnitt.

15

Bilden på Gotland är inte bildbeskriven. Det går inte heller att söka på det sättet i de taktiska kartsamlingarna.

Rutnätet med hjärtat finns som bild.

17

Kartan och symbolerna är bildbeskrivna. Fråga 2 och 3 är bra att göra med en klasskamrat.

18

Resonera gärna med eleven och ge både frågor och svar för att ge möjlighet att förstå sammanhanget.

19

Visa eleven på en karta över Norden hur årsnederbörden är fördelad.

20

Bilderna är beskrivna, men det är svårt att återge skillnaden på en landkarta och ett sjökort. Prata gärna om detta och ge eleven både frågor och svar för att ge möjlighet att förstå sammanhanget.

25

Fråga 2 är omgjord. Eleven tar fram sin bild på kompassrosen och lär sig de olika väderstrecken.

28

Frågorna är svåra att svara på helt själv. Samarbeta med en kamrat är att föredra.

44

Kartan är borttagen i den anpassade boken. Använd en Sverigekarta och peka ut relevanta Nationalparker för eleven. Uppgiften är ändrad:

När du är klar med uppgift 1–3 prata med din lärare om nationalpark som ligger närmast dig. Ta sedan reda på fakta om denna nationalpark.

66

Bildbeskrivningen utgår från frågorna till bilderna.

72

Se bild på sidan 76. Använd er av den.

73

Det finns talande termometer som Synenheten förskriver till hemmet och skolan.

74

Bilden finns inte som svällpappersbild, utan är bildbeskriven. Förklara gärna med konkreta föremål.

75

Uppgiften är ändrad, bilderna är borttagna.

1. Vad är det för årstid i Australien när det är vår i Sverige?
2. Vad är det för årstid i Sverige när det är sommar i Australien?

79

Uppgiften ändrad:

Nedan får du beskrivningar av hur det kan se ut i några olika klimatzoner. Din uppgift är att placera beskrivningen i rätt klimatzon.

Du ska kommentera i ditt svar, vilken klimatzon du tror är rätt och förklara varför du tror det.

- A. Höga berg som är täckta av snö och is. Isblått hav där det flyter isflak och isberg.
Klimatzon: ---
- B. Ett bergigt och ödsligt landskap. Stenblock och små stenar. Den enda växtligheten är kaktusar mellan stenarna.
Klimatzon: ---
- C. Överallt grönska, höga träd, ormbunkar, slingerväxter. Höga vattenfall.
Klimatzon: ---
- D. Ett vattendrag slingrar sig genom landskapet och på båda sidorna växer lövträd på berghällarna. Träden skiftar i grönt, gult och rött.
Klimatzon: ---

83

Ta fram en karta över Norden.

93

Uppgiften är helt ändrad. Eleven kan inte få samma information av sina kartor som övriga kan få av kartorna i boken.

I Nordens länder likt de flesta andra länder är befolkningen mycket ojämnt fördelad över landet. Du ska nu fundera över hur den är fördelad i Sverige. Med utgångspunkt i vad du lärt dig tidigare ska du försöka förklara varför människorna bor där de bor.

Det är viktigt att tänka på hur det var förr. Idag är vi inte lika beroende av landskapet och de naturliga förutsättningarna som vi var innan. Skulle man klara sig som bonde måste man bra mark som man kan odla på.

Undersök kartor över Sverige och jämför hur städer ligger i förhållande till vattendrag, bergskedjor och annat du kan få information om.

Frågor

1. Om du tittar var städer ligger, var tror du att det finns mest bördig mark, i södra eller norra Sverige?
2. Var tror du det är minst befolkat i Sverige?
3. Varför ligger många större samhällen vid vattendrag tror du?
4. Många människor är bosatta längs våra kuster, varför är det så tror du?

95

Ta fram en världskarta. Peka på de aktuella länderna och deras huvudstäder. Eleven har land och huvudstad i en lista.

97

Anpassningen är gjord som svar på frågorna. Prata gärna om bilden och markera ut de olika klimaterna på en Europakarta.

99

Uppgift 4. Här ska eleven skriva ner platser utanför Sverige.

105

Bilden är inte ritad eller bildbeskriven. Medlemsländer, kandidatländer och övriga länder är nedskrivna.

125

Bilden är inte beskriven eller ritad. Texten tar upp några av de största städerna. Bra bild att prata om i klassen.

126

Bilden finns ritad till sid 73.

130

Aktiviteten är omgjord.

Aktivitet – världskarta.

Ta fram en världskarta. Peka på världsdelarna och säg namnen. Fundera på

- a. storleken
- b. formen
- c. placeringen

1. Skriv ner namnen på världsdelarna
2. Skriv ner namnen på de stora haven.
3. I vilken världsdel ligger Sverige?
4. Skriv ner namnen på några stora sjöar och floder.
5. Skriv ner namnen på några stora berg och öknar.

132 –142

Bilden över klimatzoner är ritad till sid 76. Ta fram övriga kartor eleven behöver. Det finns inga kartor över världsdelarna med i bildvolymen.

145

Uppgiften om kartor är ändrad.

Till denna uppgift behöver du en eller flera kartor. Du ska hitta så mycket information som möjligt om en plats genom att använda dem. Du kan också använda information du söker på internet.

1. Välj en plats som du vill arbeta med.
2. Skriv ner all information som du kan hitta om platsen genom att bara använda kartorna.

Sök sedan information om:

- Vilket klimat finns på platsen?
 - Vilka naturresurser finns där?
 - Hur mycket nederbörd får man på ett år?
 - Hur använder man marken? Odlar man mycket?
 - Bor det mycket folk där (befolkningstäthet)?
3. Gör en presentation om din plats. Det kan vara till exempel en affisch eller Powerpoint.

Uppgiften om historiska kartor har utgått. Eleven har ingen tillgång till sådant kartmaterial. Du kan välja att göra denna uppgift på ett annat sätt.

163

Uppgiften är ändrad

Svara på följande frågor genom att använda kartan på sidan 157 och kartan över klimatzoner på sidan 76.

173

Ikonerna är borttagna, målen är skrivna som en lista.

Pedagogiska tips

I detta avsnitt hittar du pedagogiska och metodiska förslag på hur ni kan arbeta med boken. Här återfinns också förslag på olika pedagogiska hjälpmedel som ni kan behöva köpa in eller ta fram för att ni ska kunna arbeta med boken på ett bra sätt.

Tid, förförståelse, individuell genomgång och syntolkning

- Den punktskriftsläsande eleven behöver mer tid till uppgifterna och det är elevens rättighet att få tillräckligt med tid även vid prov.
- Eleven med synnedsättning behöver förförståelse inför momentet eller uppgiften som kommer. Till exempel att få tid att läsa igenom text eller bildbeskrivningar eller titta på svällpappersbilden innan eleven lyssnar på en hörövning eller ska genomföra en uppgift.
- Du behöver syntolka bilder, dels de som visas tillsammans i klassrummet och dels individuellt till eleven. Informationen från bildbeskrivningar eller svällpappersbilder kan aldrig ge exakt samma information som seende elever får genom att titta på bilderna. Samtal om bilderna som förekommer i boken kan ge extra information som eleven kan ha nytta av för att få samma förståelse som sina seende klasskamrater.
- Om boken innehåller återkommande figurer eller personer behöver eleven få en presentation av dessa.
- Det som är allmänt känt som till exempel kända personer, berömda byggnader, konstverk och så vidare bör beskrivas

Praktiskt arbetssätt för eleven och läraren

- Eleven behöver god ordning på sin dokumentation av svar och liknande genom att ha särskilda mappar för olika böcker/ämnen på sin dator där de kan lagra sina filer.
- Eleven kan anteckna kapitel, avsnitt och sedan uppgiftsnummer vid svar.
- Markera kapitlets styckeordlista i punktskriftsboken med gem eller liknande, så att det går snabbt att växla mellan text och ordlista.
- Praktiska hjälpmedel kan vara häftmassa eller vaxsnören för att markera saker.
- Var inte rädd för att klippa isär svällpappersbilder om det passar din elev bättre att arbeta med ett objekt i taget.
- Du kan också täcka delar av svällpappersarket med ett blankt papper om det är för många objekt på svällpappersarket.
- Eleven behöver förstås tillgång till grundutrustning såsom kartor och andra basbilder i svällpapper. Du hittar dessa i webbutiken.

- Hjälp eleven att undersöka och förstå sig på tabeller och hur dessa kan vara uppställda. Många gånger bearbetas tabeller till listor i de anpassade läromedlen, men färdigheten att läsa tabeller har man nytta av.
- Undersök den information som finns på SPSM:s webbplatser:
 - <https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/synnedsattning/>
 - <https://webbutiken.spsm.se/>
 - <https://www.spsm.se/laromedel/punktskrift-laromedel/fonetik-i-anpassade-laromedel/>

Exempel på material:

- Stor Sverigekarta (artikelnummer 6592)
- Nordenkarta (artikelnummer 6644)
- Världskarta (artikelnummer 6577)
- Världspaket exklusive världskarta (artikelnummer 6908)
- Korkplatta (artikelnummer 15001)
- Linjal (artikelnummer 13260, 13261)
- 53 flaggor från hela världen (artikelnummer 60255)
- 6 flaggor från Norden (artikelnummer 60206)

Rita egna bilder

- Om du ritar bilder till eleven, förenkla så mycket som möjligt. Glöm inte att förklara bild och sammanhang tydligt.
- Ritmuff eller vanligt papper på en s.k. Blackboard (artikelnummer 10326) kan användas för att rita och förklara enkla bilder eller förhållanden. Dessa kan även användas av eleven själv.
- Att använda dessa ritverktyg i kombination med korkplatta är ett annat sätt. Då kan man sticka nålar i bilden och dra sträckor med tråd.
- Vaxsnöre är också ett användbart material för att skapa egna bilder eller markera saker på svällpappersbilder.

Bildbeskrivningar

Här hittar du en sammanställning av alla de bildbeskrivningar som beskriver originalbokens bilder.

7

En jordglob sitter i en ställning av metall med tre ben. Afrika syns.

8

Två ungdomar står i grunt vatten i kanten av ett vattendrag. De lyfter på stenarna och tittar under dem.

10

Tre foton:

Bild 1: En grupp på ca 10 personer vandrar i fjällen. De har alla en stor ryggsäck på ryggen och i bakgrunden syns en sjö och höga fjäll.

Bild 2: Ca sju stora vägar som går bredvid och över varandra. Det är avfarter, påfarter och broar. Mellan vägarna är det ängsmark, gräs, några buskar i rader och träd. I bakgrunden finns en stor skog.

Bild 3: En nyskördad åker där det kör en traktor. I förgrunden växer buskar och bakom dem skymtar ett hustak. I bakgrunden syns en klunga med röda hus, skog och en sjö.

11

Foto. En ung man åker skateboard i en skateboardpark.

12

Foto på Varbergs fästning. Fästningen består av höga och låga byggnader. Några byggnader ligger uppe på en kulle. Byggnaderna är röda och gula och ligger bakom höga murar vid havet.

16

Två bilder.

1. Satellitbild. Ett fotografi taget högt ovanifrån. Norden förutom Island syns, norra Tyskland, Polen, Estland, Lettland och Litauen samt delar av Ryssland. Färgen på länderna skiftar i grönt och brunt. I norra och södra Norge är det vitt.
2. Kartbild. Norden, förutom Island.

17

Karta över Skåne där Malmö är markerat med en nål. På kartan syns symboler för motorvägar, huvudvägar, järnväg och flygplats. På havet syns linjer som markerar var båtar går.

18

Kartbild. Bostadsområden märks ut med svarta kvadrater och rektanglar som symboliserar hus i olika storlek. Sjön heter Bastasjön och gården ligger till höger om sjön. Den består av flera olika hus. Sjön markeras med blå fält och vattendrag markeras med blå streck som slingrar sig över kartbilden.

19

Karta med olidfärgade fält som markerar olika mängd nederbörd i olika områden.

Under 500 mm: Norr om Luleälven, västra Finlands kust

500–750 mm: Största delen av Sverige

750–1000 mm: Sveriges västkust, största delen av Norge, förutom höga bergsområde.

1000–1500 mm: Norges västkust

Över 2000 mm: Sydväst i Norge vid Bergen.

20

Två kartor över samma område. Den ena visar detaljer på land: vägar, flygfält, tätbebyggt område, natur. Markeringar på området med vatten anger där det går en färja över till Slottsholmen där Stegeborg ligger.

Den andra, ett sjökort, visar hur djupt vattnet är på olika ställen med hjälp av färgade fält och siffror som anger djupet. Här finns också sjömärken och fyrar utsatta, samt den väg man bör åka med sin båt för att kunna ta sig fram tryggt. På land finns markeringar för bryggor och byggnader som kan synas från vattnet.

22

Karta. Här är allt omvänt än det brukar se ut på en karta. Skåne störst och Halland, Småland och Blekinge finns med. Öland och Gotland är bara markerade med ö. Göteborg och Stockholm är också utsatta. Allt land norr om Småland heter Lappland där finns fjäll.

Allt i Skåne är skrivet med stora bokstäver: Lund, Malmö, bron till Tivoli, Helsingborg, marknadsplats i Kivik, Trelleborg, en pil söder ut mot Mallorca och badplats vid Falsterbo.

25

Karta över området mellan Stockholm och Helsingborg och Google maps vägbeskrivning bredvid den. Både på kartan och bredvid kan man se hur lång tid det tar att åka sträckan med tåg, bil och flyg. Att åka tåg tar 5 timmar och 51 minuter. Att åka bil tar 6 timmar och 15 minuter. Att flyga från Stockholm till Köpenhamn tar 1 timme och 10 minuter.

29

Foto. En gata i Gränna. Gamla låga hus i trä. På ett hus står det Polkagriskokeri.

30

Foto. Fjället Kebnekaise. På högre höjd finns bara berg och lite snö. På lägre höjd är det grönt, men bara kort gräs. I förgrunden syns en sjö och en lågt växande vegetation.

31

Foto. Sandstrand på Öland en varm sommardag. Många människor som solar och badar.

36

Karta över Sverige. Odlingsbar mark och betesmark längs kring de stora sjöarna och längs kusterna. Skog täcker de största delarna av landet, obrukbar mark markeras längs fjällkedjan i nordväst.

38

Foto. Två stora jordbruksmaskiner skördar säd på en stor åker. De är så breda att de kan hantera en stor del av åkern på en gång.

41

Två foton på olika typer av skogar.

Bild 1: En barrskog med äldre, tjockare träd. Det växer mossa på stenarna. På marken ligger gamla träd och grenar. Även dessa och hela marken är täckt av mossa.

Bild 2: En barrskog där träden växer i rader. Träden är smalare och yngre. På marken växer det blåbär- och lingonris.

47

Foto. Hav möter klippor. Klipporna är kantiga och stora och mindre stenblock ligger huller om buller.

47

Foto. I bakgrunden fjäll. I det platta landskapet framför ser vi ett vattendrag som slingrar sig i kraftiga böjar. Vattnet ser helt stilla ut.

54

Foto. I bakgrunden syns gruvans olika byggnader och de enorma högar av grus och sten som hämtats upp. I förgrunden syns samhället med bostadshus och andra byggnader.

60

Befolkningspyramiden visar fördelningen av i olika åldersgrupper i procent. Det är en ganska jämn fördelning av män och kvinnor i de olika åldersgrupperna. Pyramiden visar också att det är fler som är i åldrarna 25–74 år än de som är yngre eller äldre än så.

61

Foto. I en liten husvagn kan man köpa falafel och kebab.

62

Diagram över antalet invånare i tätorter och på landsbygden 1800–2010.

1. År 1800 bodde ca 250000 människor utanför tätorten.
2. År 2000 bodde ca 8 miljoner i tätorter.
3. År 1935 bodde det ungefär lika många i som utanför tätorter.
4. År 1800 hade Sverige ca 2 miljoner invånare. År 2000 hade Sverige ungefär 8 miljoner invånare.
5. Ungefär 1970 minskade antalet som bor utanför tätorten.

64

Norrskan som lyser grönt och gult på himlen. Det liknar suddiga moln med strimmor som flammar ut.

66

Väderapp för Kiruna:

Mellan klockan 7–9 på morgonen är det kallast, -19 grader. Det är varmast kl. 12-14 då det är -15 grader. Appen visar att det är sol hela dagen. Den visar också hur mycket det blåser och i vilken riktning. Det kommer ingen nederbörd och det visas med 0 mm/tim.

Väderapp för Ystad:

Solen går upp kl. 07.13. Det är sedan sol fram till kl. 09.00. Från klockan 10.00 till 12.00 blir det mer och mer moln som täcker solen. Ingen nederbörd väntas.

74

Teckning. Schematisk bild beskriver hur jordklotets lutning, snurr runt sin egen axel och bana runt solen påverkar våra årstider. När norra halvklotet, med Sverige, delvis eller helt mot solen har vi vår och sommar. I Australien, på södra halvklotet, är det då däremot höst och vinter.

När Sverige lutar bort från solen har vi höst och vinter. I Australien är det vår och sommar.

89

Sveriges flagga: Blå med gult kors.

Stockholm: Pampiga hus, Stadshuset som har ett högt torn. Det finns broar och vatten.

89

Norges flagga: Röd med blått kors. Korset har en vit kontur.

Oslo: Paradgatan Karl Johan som leder till slottet. Slottet har tre våningar och 5 välvda portar med 6 pelare ovanför.

90

Danmarks flagga: Röd med ett vitt kors.

Köpenhamn: Nyhavn med hus och båtar som ligger vid kajen. Husen har fem våningar och alla har olika färg, gult, brunt, blått och rött.

90

Finlands flagga: Vit med blå kors.

Helsingfors. Stora hus med tre eller fyra våningar ligger vid en kaj. Bakom syns domkyrkan som är ståtlig. Den är vit med fem torn.

91

Islands flagga: Blå med rött kors. Korset har en vit kontur. Kontur är en ytterlinje ritad utanför korset.

Reykjavik: Vy över stadskärnan med byggnader och hus. Bakom syns höga fjäll som till viss del är vita av snö.

91

Färöarnas flagga: Vit med rött kors. Korset har blå kontur.

Torshamn: Ligger vid vattnet. Husen är mest röda eller vita. De är två eller tre våningar.

92

Ålands flagga: Blå med rött kors. Korset har gul kontur.

Mariehamn: Färgglada hus.

92

Grönlands flagga: Två vågräta band. Vit över och röd under. I mitten finns en cirkel, röd över och vit under.

Nuuk: Ett trettiotal hus ligger vid foten av ett berg. Inga träd finns. Allt är snöklätt.

93

Samiska flaggan: Fyra lodräta band. Från vänster: röd, grön, gul och blå. De gröna och gula banden är smala. I mitten finns en ring. Röd till höger, blå till vänster.

Sápmi sträcker sig över norra delarna av Norge, Sverige, Finland och Ryssland.

97

Karta över klimatet i Europa.

1.

- a) Två länder som har polarklimat är Island och norra Finland.
- b) Två länder som har inlandsklimat är Sverige och Polen.
- c) Två länder som har kustklimat är Storbritannien och Frankrike.
- d) Två länder som har medelhavsklimat är Italien och Grekland.
- e) Två länder som har bergsklimat är Norge och Österrike.

2. Länder som påverkas av Golfströmmen är bl.a. Irland, Storbritannien, Island och Norge.

102

Foto. Bilden är mörk, men man kan ändå ana ländernas konturer. Större och mindre ljusa fläckar markerar var i länderna det finns mycket belysning. Stora fläckar kring Europas huvudstäder.

103

Foto. Sagrada Familia är en stor kyrka med många höga torn. Utsidan är täckt av fantasifulla formationer uthuggna i sten.

105

Medlemsländer i EU: Sverige, Danmark, Irland, Finland, Estland, Lettland, Litauen, Portugal, Spanien, Frankrike, Belgien, Luxemburg, Nederländerna, Tyskland, Polen, Tjeckien, Österrike, Slovakien, Slovenien, Ungern, Italien, Malta, Kroatien, Rumänien, Bulgarien, Cypern och Grekland.

Kandidatländer till EU: Serbien, Montenegro, Nord-Makedonien och Turkiet.

Övriga länder i Europa: Island, Storbritannien, Norge, Ryssland, Belarus, Ukraina, Moldavien och Bosnien-Hercegovina.

108

Mäktig vulkan med grå berg upptill och på sluttningen nedanför är det grönt. Intill vulkanen finns ett vattendrag och en stor stad med många höghus.

110

De sju stora plattorna heter:

- Sydamerikanska plattan
- Nordamerikanska plattan
- Eurasiska plattan
- Afrikanska plattan
- Indisk-australiska plattan
- Antarktiska plattan
- Stillahavsplattan

Plattorna kan kollidera, röra sig längs med varandra eller glida isär.

Några ställen där vulkaner finns:

- Island
- Italien
- Kalifornien

Mellanamerika
Sydamerikas västkust
Indonesien
Utanför Kinas kust
Japan

Vulkaner markeras med en triangel på kartan.

112

Tre foton. Stratovulkanerna ser ut som höga toppar. Sköldvulkanen ser ut som ett långsträckt berg. Sprickvulkanen är ett helt område med en lång ringlande spricka. Längs sprickan syns stelnad lava.

118

Foto. Förstenat skelett av ett djur likt en ödla.

150

Foto. En stor sandstrand med en pir som går långt ut i vattnet. På en stolpe sitter två varningsskyltar. Texten säger:

Due to oil spill, the water is closed. Bild på en överstruken simmare.

This area temporarily closed to all fishing. Bild på en överstruken fisk med en metkrok.

151

Foto. En sandstrand. I vattenbrynet ligger stora mängder skräp. Mycket är plast i olika färger.

154

Foto. En man bär en stor stock med bananer över axeln.

160

Foto. Regnskogen i Amazonas ovanifrån. Floden flyter igenom en tät grönska.

164

Foto. Tusentals solpaneler är uppställda i cirkelform i ett öde ökenlandskap.

165

Foto. Dammen är en enorm betongvägg som byggts mellan två klippor och täppt till flödet av floden. Vatten forsar ut genom luckor som står öppna längre ner.

166

Foto. Oljeplattformen ser ut som en stor byggställning mitt ute i havet.

170

Foto. Ett barn med munskydd på får en spruta i axeln. Andra väntar på sin tur.

171

Foto. En väljare lämnar sin röst till en röstmottagare.